

УДК 331.134:331.4(07)

Леся Кравченко

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ДИСКУСІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ТЕХНОЛОГІЙ КУРСУ «ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ»

В статті визначені базові позиції щодо побудови змісту і структури курсу «Охорона праці в галузі» в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій на основі сучасних підходів до визначення ролі й місця питань збереження життя і здоров'я під час навчального процесу та позаурочній предметно-перетворювальній діяльності. Запропоновано використання методу дискусії як одного з найефективніших, продемонстровано доцільність його застосування. Акцентовано увагу на правилах ведення дискусії під час вивчення курсу, характерних ознаках та структурних складових даного методу.

Ключові слова: професійна підготовка, охорона праці, метод дискусії, ефективність професійної підготовки, формування понять курсу «Охорона праці в галузі».

У сучасному суспільстві відбувається поступове усвідомлення того, що однією з головних проблем і в даний час, і в майбутньому є проблема охорони праці людини та всього суспільства. Очевидно, що ефективність навчання школярів основам охорони праці безпосередньо пов'язана з професіоналізмом і підготовленістю вчителів. Особливої уваги заслуговує процес професійної підготовки вчителів технологій, оскільки значна частина понять охорони праці розглядається безпосередньо або на рівні міжпредметних зв'язків саме на уроках трудового навчання. Багато викладачів часто виявляють факт заучування навчальної інформації без її розуміння, а якщо студенти усвідомлюють суть явищ, то все одно не змінюють своїх колишніх уявлень. Нові знання не збагачують життєвий досвід студентів. Знання та досвід існують одночасно і не впливають один на одного. Крім цього, наявні знання, розбиті на наукові сегменти – своєрідну мозаїку з різних предметів. Така роз'єднаність чітко проявляється на заняттях з безпеки життєдіяльності, адже курс має свої невід'ємні компоненти у всіх інших, без винятку, дисциплінах. Звичка до непотрібної, з точки зору студентів, діяльності та до запам'ятовування непотрібних і незрозумілих знань позначається на формуванні особистості студентів.

Різні аспекти даної проблеми вивчалися представниками психології і педагогіки. Загальні питання безпечної життєдіяльності розглядаються в працях В. Я. Ананчука, А. В. Василенко, Б. В. Григор'єва, В. І. Деркача,

В. Н. Мошкіна, С. А. Проскуріна, С. В. Смульського та ін.; методи навчання даної дисципліни – в роботах А. А. Алдашева, С. Н. Глазачева, Д. Н. Кавтарадзе, Б. Т. Ліхачева та ін.

Ми ставимо собі за мету обґрунтувати дидактичні вимоги щодо використання методу дискусій в процесі викладання дисципліни «Охорона праці в галузі» майбутнім вчителям технологій.

Поширена схема спілкування на занятті «питання викладача – відповідь студента» не спроможна забезпечити активної, в тому числі і самостійної, роботи всіх студентів. Зазначена форма спілкування в процесі навчання блокує активність студентів у постановці своїх питань, яких у п'ятикурсників виникає не менше, ніж у цікавих п'ятикласників. Зауважимо, що інколи зміст навчальних програм в неповній мірі відповідає запитам студентів. У них завжди є додаткові зауваження до теми, які не передбачені програмою. Не знаходячи відповідь на хвилююче питання, студент втрачає інтерес до навчання і стає байдужим до суті того, що вивчає, ставиться до знань як до чогось чужого його реальному життю.

Значення навколишніх предметів, явищ, процесів визначається, перш за все, внутрішнім ставленням людини до них, її системою оцінок і цінностей. Відомо, що емоційно забарвлений факт запам'ятовується краще, ніж байдужий. Не випадково слова «переживання», «пережити» і «прожити» схожі за звучанням і за значенням. Почуття допомагають знанням перетворитися у внутрішнє переконання, закріпитися в життєвому досвіді. Л. С. Вигодський писав: «Емоційні реакції мають скласти основу виховного процесу. Перш ніж повідомити ту чи іншу інформацію, вчитель повинен викликати відповідні емоції учня і подбати про те, щоб ці емоції зв'язалися з новим знанням. Тільки те знання може прищепитися, яке пройшло через почуття учня. Все інше є мертве знання, що вбиває всяке живе відношення до світу». Чи часто студентам надається можливість перебувати в умовах, коли вони могли б відчувати значення одержуваних знань? При аналізі складних явищ навколишньої дійсності п'ятикурсникам часто не вистачає життєвого досвіду, але вони хочуть залишатися самостійними у своїх судженнях. Самостійний пошук і прийняття рішень робить його для студентів більш значущим, ніж рішення, представлені викладачем. Участь у вирішенні проблемної ситуації робить значний вплив на формування відповідних знань і умінь, необхідних для вирішення аналогічних проблем, які можуть виникнути у майбутніх фахівців у реальному житті.

Глибоко зрозуміти проблему, підвищити інтерес до навчання, реалізувати потреби в спілкуванні і самостійності, відчувати знання та сформувати активну внутрішню позицію дозволяє дискусія. Крім перерахованих можливостей, дискусія характеризується наступним:

- сприяє аналізу власного життєвого досвіду, проясненню власної позиції й умінню її захищати;

- створює можливість для прояву ініціативи;
- виявляє різноманіття підходів, точок зору з якого-небудь питання, що забезпечує її всебічне бачення;
- навчає розуміння думок інших і пошуку певною мірою згоди з ними, залучаючи знання з різних наук.

На заняттях з охорони праці в галузі дискусія повинна займати важливе місце серед інших видів навчальної діяльності, тому що активна позиція студентів з безлічі питань і проблем безпеки не сформується, якщо вони залишаться пасивними слухачами.

Дискусія – групове обговорення, дослідження якого-небудь питання або кола питань з метою знайти правильне, доцільне рішення. Дискусія передбачає наявність різних точок зору, протиріч. Підсумком дискусії є щось більш вузьке, ніж наявні уявлення, але загальне для них усіх. Навіть якщо учасники дискусії не приходять у результаті до згоди, вони досягають більш кращого взаєморозуміння між собою, ніж раніше. Дискусію використовують в тих випадках, коли студенти володіють певним ступенем самостійності мислення, вміють аргументувати і доводити свою точку зору.

Провідну роль в дискусії відіграє викладач (найчастіше) або підготовлений заздалегідь студент. Його головним завданням є створення атмосфери для обміну думками студентів та їх обговорення. Ведучий повинен вміти швидко орієнтуватися в ситуації, спокійно сприймати можливі помилки у фактах і логіці міркування виступаючих, бачити за нескладним формулюванням студента його думки. На етапі підготовки дискусії викладачеві необхідно визначити межі дослідження проблеми, сформулювати задум дискусії, скласти її план, продумати свої дії і пропрацювати потрібні матеріали з теми. Дізнавшись заздалегідь тему дискусії і питання, запропоновані для обговорення, студенти вивчають літературу з даної проблеми, роблять аналіз різних точок зору, щоб визначити власну позицію, знайомляться з основними правилами поведінки учасників дискусії. Правила можуть бути наступними:

- кожен учасник має право висловитися;
- кожне висловлювання повинно підкріплюватися фактами;
- виступи повинні проходити організовано, кожен учасник може виступати з дозволу ведучого, не перебиваючи інших учасників;
- в ході обговорення неприпустимий перехід з проблеми на особистості;
- перш ніж критикувати опонента, його потрібно правильно зрозуміти;
- незгоди й конфлікти щодо ідей не повинні бути направлені на конкретну особу.

Традиційно дискусія складається з чотирьох основних етапів:

1. Визначення теми і цілей дискусії;

2. Збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій) з обговорюваної проблеми;
3. Впорядкування, інтерпретація і спільна оцінка отриманої в ході обговорення інформації (вироблення колективного рішення);
4. Підведення підсумків дискусії (зіставлення цілей дискусії з отриманими результатами).

Вибираючи тему для дискусії, необхідно, щоб вона була досить знайомою студентам для розуміння та обговорення, пов'язана з їх інтересами, проблемами і потребами, актуальною, сучасною і відповідала дидактичним завданням. Тема не повинна викликати в студентів надмірну емоційну напруженість, пов'язану з розглянутою проблемою. Точність формулювання теми залежить від знання предмету дискусії і містить в собі можливість існування різних точок зору, вона повинна бути приводом для роздумів. Тема дискусії формулюється у вигляді судження (тези), яка визначає головну думку або заперечує загальноприйняті судження, або у вигляді питання, окреслює область розгляду проблеми без конкретних тверджень чи заперечень. В обох випадках тема повинна бути короткою, ясною, легко утримуватися у пам'яті, залучати увагу студентів і примушувати їх задуматися над поставленою проблемою. Правильно сформулювати мету дискусії – значить визначити її успіх. У деяких випадках мету слід розбити на окремі частини з подальшим послідовним розглядом всіх або 1–2 з них.

Дискусія може мати такі цілі: формування інтересу до проблеми з подальшим її вирішенням; обмін думками щодо спірного питання, складної ситуації; пошук виходу зі складної ситуації, вироблення прийняттого для всіх сторін рішення; отримання додаткових знань про предмет, явище, процес та їх систематизація; поповнення банку ідей і відбір конструктивних пропозицій.

Розрізняють такі форми дискусій: круглий стіл, дебати, засідання експертної групи, судові засідання, форум, симпозіум.

Розглянемо випадок, коли в дискусії бере участь вся група. Після постановки проблеми групі викладач ділить її на підгрупи по 5–6 осіб у кожній. Група вибирає свого керівника. Бажано, щоб студенти в підгрупах під час обговорення розташовувалися «обличчям до обличчя», утворюючи коло чи підкову. Дається невелика кількість часу (5–6 хвилин) для обговорення проблеми і визначення спільної точки зору. Через зазначений час ведучий дискусії збирає представників для висловлення своєї точки зору (група може допомагати своєму представнику). Потім ведеться обговорення між представниками і врешті – критичний розбір висновків усією групою. Підсумок дискусії не обов'язково повинен бути остаточним та вирішальним, іноді – навпаки, підсумок стає відправним моментом для орієнтації в подальших роздумах або для переходу до вивчення іншої теми.

На закінчення заняття ведучий робить короткий огляд початкових

відомостей, аналіз зроблених висновків, підкреслюючи основні моменти для правильного розуміння суті проблеми, показує помилковість і неспроможність деяких позицій з конкретних питань теми дискусії, якщо такі були виявлені. Окремо слід звернути увагу студентів на утримання виголошених промов, їх глибину, науковість і аргументацію, точність вираження думок і правильність вживання понять. Після оцінки вміння відповідати на питання і використовувати прийоми докази і спростування даються рекомендації щодо подальшого вдосконалення навичок дискусійного спілкування. При проведенні дискусії можливі ситуації, які знижують її ефективність, наприклад, повторення почутих думок, відхід від проблеми і перехід на особистості, зайва збудженість доповідачів, небажання деяких студентів долучатися до обговорення та ін.

Щоб уникнути подібних випадків, а також збільшити активність та ініціативність студентів, ведучому (викладачеві) рекомендується: допомагати виступаючим сформулювати свою думку, підібрати потрібне слово; уточнювати висловлювання, поняття; ставити питання, які спонукають до роздумів, поглибленню думки, її доказовості; уникати невизначених, двозначних питань; давати час для обдумування запитання; підтримувати доброзичливу атмосферу, створювати обстановку критичного аналізу; домагатися повноти аргументації, пропозицій, висновків; звертати увагу (тобто не ігнорувати) на кожну відповідь, відзначати внесок усіх дискутуючих в загальний результат; застерігати від надмірних узагальнень; у ході дискусії робити проміжні висновки; не перебивати виступаючих, але обмежувати студентів, якщо питання виходить за рамки теми; не допускати некоректних дій учасників; бути посередником і з'ясовувати суть розбіжностей, суперечностей, протиріч в думках, сприяти їх вирішенню; спеціально звертатися до думки меншості, щоб було всебічне глибоке обговорення; наводити приклади, що містять суперечливі риси, котрі утрудняють рішення, але уможливають появу різних точок зору; використовувати протиріччя, розбіжності в судженнях виступаючих; обертати доводи учасників суперечки проти них самих; підбадьорювати супротивників; попереджати можливі заперечення з боку дискутуючих.

Після проведення заняття викладачу необхідно проаналізувати власну діяльність. На додаток до питань, характерних для традиційних занять, можна використовувати наступні: чи спонукав ведучий (або навпаки) бажаних висловитися? Чи підтримував він нерішучих і боязких? Чи спонукали питання до самостійного мислення? Чи вдалося утримувати увагу на проблемі та на шляхах її вирішення? Що вдалося найкраще, а що гірше і чому? Чи проводилося підбиття проміжних підсумків?

Закінчуючи аналіз, слід обов'язково виділити прийоми, які знижували результативність, і навпаки, підвищували ефективність дискусії. Добре організоване, змістовне і цікаве обговорення спірної проблеми нікого не залишає байдужим і надовго запам'ятовується студентам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котик М. А. Психология и безопасность / М. А. Котик. – Таллин : Валгус, 2005. – 323 с.
2. Корчинський О. І. Тенденції розвитку вищої освіти України в галузі цивільного захисту / О. І. Корчинський, В. О. Михайлюк // Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару «Безпека життєдіяльності людини» / Інститут державного управління у сфері ЦЗ. – Хмельницький, 2010. – С. 113–119.
3. Мошкин В. Н. Воспитание готовности к успеху и безопасности : учебное пособие по курсу «Педагогика» / В. Н. Мошкин. – Барнаул : АОО «Алтайський поліграфічний комбінат», 1999. – 243 с.
4. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М., 1991. – 232 с.
5. Снегеров А. В. Некоторые проблемы обучения и подготовки студентов педагогических вузов по вопросам безопасности жизнедеятельности / А. В. Снегеров // Безопасность жизнедеятельности: школа, вуз, общество : материалы Всерос. научн.-практической конференции. – Тула : Из-во ТГПУ им. Л. Н. Толстого, 2001. – С. 122–124.
6. Топоров И. К. Методика преподавания курса «Основы безопасности жизнедеятельности» в общеобразовательных учреждениях / И. К. Топоров : Книга для учителя. – М. : Просвещение, 2000. – 231 с.